

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDAGI XORIJIY TIJORAT TASHKILOTLARI FILIALLARINING FUQAROLIK-HUQUQIY MAQOMI

Xurramova Ra'no

Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti.

tel: +998-99-815-85-06 ranoxurramova45@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15163696>

Annotatsiya. Maqolada O'zbekiston Respublikasida xorijiy tijorat tashkilotlari filiallarining fuqarolik-huquqiy maqomi tahlil qilinadi. Xususan, xorijiy kompaniyalarning O'zbekistonda filial ochish tartibi, ularning huquqiy maqomi, majburiyatlari va huquqlari, shuningdek, milliy qonunchilik va xalqaro huquq normalari nuqtayi nazaridan ularning faoliyat yuritish shartlari yoritiladi. Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, "Xorijiy investitsiyalar to'g'risida"gi qonun va boshqa me'yoriy hujjatlar asosida xorijiy filiallarning yuridik shaxs sifatidagi o'rni, mas'uliyati va cheklovlari ko'rib chiqiladi.

Shuningdek, xorijiy tijorat tashkilotlari filiallariga nisbatan qo'llaniladigan soliqlar, litsenziyalash talablari va boshqa iqtisodiy-huquqiy jihatlar tahlil qilinib, mavjud qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha takliflar bildiriladi.

Kalit so'zlar: xorijiy tijorat tashkilotlari, filial, fuqarolik-huquqiy maqom, xorijiy investitsiyalar, O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi.

CIVIL LEGAL STATUS OF BRANCHES OF FOREIGN COMMERCIAL ORGANIZATIONS IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Abstract. The article analyzes the civil legal status of branches of foreign commercial organizations in the Republic of Uzbekistan. In particular, the procedure for opening a branch of foreign companies in Uzbekistan, their legal status, obligations and rights, as well as the conditions for their operation from the point of view of national legislation and international law are discussed. The study examines the role, responsibilities and restrictions of foreign branches as legal entities based on the Civil Code of the Republic of Uzbekistan, the Law "On Foreign Investments" and other regulatory documents. It also analyzes taxes, licensing requirements and other economic and legal aspects applied to branches of foreign commercial organizations, and makes proposals for improving the existing legislation.

Keywords: foreign commercial organizations, branch, civil legal status, foreign investments, legislation of the Republic of Uzbekistan.

ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ФИЛИАЛОВ ИНОСТРАННЫХ КОММЕРЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

Аннотация. В статье анализируется гражданско-правовое положение филиалов иностранных коммерческих организаций в Республике Узбекистан.

В частности, будут освещены порядок открытия филиалов иностранных компаний в Узбекистане, их правовой статус, обязанности и права, а также условия их деятельности с точки зрения национального законодательства и международного права.

В исследовании рассматриваются роль, обязанности и ограничения иностранных филиалов как юридических лиц на основе Гражданского кодекса Республики Узбекистан, Закона «Об иностранных инвестициях» и других нормативных документов. Также будут проанализированы налоги, требования лицензирования и другие экономические и правовые аспекты, применимые к филиалам иностранных коммерческих организаций, а также внесены предложения по совершенствованию действующего законодательства.

Ключевые слова: *иностранные коммерческие организации, филиал, гражданско-правовой статус, иностранные инвестиции, законодательство Республики Узбекистан.*

Kirish

O'zbekiston Respublikasida xorijiy tijorat tashkilotlarining filiallarining fuqarolik-huquqiy maqomi ularning mamlakat hududida qanday huquqiy asosda faoliyat yuritishini belgilaydi. Bu masala nafaqat huquqiy nazariyot nuqtayi nazaridan, balki amaliy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Xorijiy investorlar uchun filial ochish O'zbekiston bozoriga kirish va iqtisodiy manfaatlarini himoya qilishning muhim vositalaridan biri sanaladi. Shu bilan birga, xorijiy tijorat tashkilotlari filiallarining huquqiy maqomi mahalliy qonunchilik, xalqaro shartnomalar va investitsiya muhiti bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularning huquq va majburiyatlari qat'iy tartibga solingan.

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga muvofiq, xorijiy yuridik shaxslar mamlakat hududida o'z faoliyatini nafaqat mustaqil korxona sifatida, balki filial yoki vakolatxona shaklida ham amalga oshirishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, xorijiy tijorat tashkilotlari filiallarining huquqiy maqomi ularning vakolat doirasi, moliyaviy va huquqiy javobgarlik darajasi, soliqqa tortilish tartibi hamda mahalliy iqtisodiyotga ta'sirini tushunish uchun alohida o'rganishga arziydi.

Mamlakatda investitsiya muhiti va tadbirkorlik erkinligini ta'minlashga qaratilgan islohotlar xorijiy kompaniyalar filiallarining huquqiy maqomiga ham ta'sir ko'rsatmoqda.

Xususan, Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 9-fevraldagi 66-sonli "Tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish tartibi to'g'risida"gi Nizomi xorijiy tijorat tashkilotlari filiallarini ro'yxatdan o'tkazish va ularning faoliyat yuritish shartlarini tartibga soladi.

Mazkur maqola xorijiy tijorat tashkilotlari filiallarining O'zbekistondagi huquqiy maqomi, ularning ro'yxatdan o'tish tartibi, faoliyat chegaralari, soliq tizimi va vakolatxona bilan taqqoslanishi kabi muhim jihatlarni tahlil qilishga qaratilgan.

Shu bilan birga, amaldagi qonunchilikning kamchiliklari hamda xorijiy investitsiyalarni yanada rag'batlantirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Huquqiy maqom va ta'rif

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 47-moddasiga ko'ra, filial yuridik shaxsning asosiy joylashgan hududidan tashqarida joylashgan alohida bo'linmasi hisoblanadi va ota-kompaniyaning barcha yoki ayrim funksiyalarini bajaradi. Muhim jihatlardan biri shundaki, filiallar mustaqil huquqiy shaxs maqomiga ega emas, agar qonunchilikda boshqacha tartib nazarda tutilmagan bo'lsa. Bu degani, ular o'z nomidan shartnomalar tuzish, mulkka egalik qilish yoki ota-kompaniyadan mustaqil ravishda sud jarayonlarida ishtirok etish huquqiga ega emas.

Shu sababli, xorijiy tijorat tashkilotlari filiallari odatda ota-kompaniyaning huquqiy subyekti sifatida qaraladi. Bunday filiallarning faoliyati bevosita ota-kompaniyaning tashkiliy tuzilmasiga bog'liq bo'lib, ularning majburiyatlari, iqtisodiy va huquqiy javobgarligi ota-kompaniya tomonidan kafolatlanadi. Natijada, agar filial O'zbekiston Respublikasida har qanday huquqiy yoki iqtisodiy majburiyatni buzsa, javobgarlik to'liq ota-kompaniyaga yuklanadi.

Filiallarning huquqiy maqomini aniqlashda yana bir muhim jihat – ularning vakolat doirasidir. O'zbekiston Respublikasida faoliyat yurituvchi filiallar chet eldagi ona kompaniyaning faoliyatini mahalliy bozorga moslashtirish va o'z xizmat yoki mahsulotlarini targ'ib qilish uchun ishlaydi. Ular odatda quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

Ota-kompaniya manfaatlarini ifodalash va mahalliy bozorda ishtirok etish;

Hududiy operatsiyalarni muvofiqlashtirish va boshqarish;

Mahalliy mijozlar bilan ishlash, shartnomalar tuzish va marketing strategiyalarini amalga oshirish;

Mahalliy iqtisodiy va huquqiy muhitga moslashish uchun axborot yig'ish va tahlil qilish.

Biroq, filiallarning huquqiy maqomi cheklovlarga ham ega. Masalan, ular mustaqil ravishda bank hisobvarag'iga ega bo'lishi, mustaqil soliq to'lovchisi sifatida ro'yxatdan o'tishi yoki yuridik shaxs sifatida sud ishlarida qatnashishi mumkin emas. Bu esa filiallarni vakolatxonalaridan farqlashga yordam beradi, chunki vakolatxonalar faqat ma'lumot yig'ish va kompaniyaning manfaatlarini ifodalash bilan shug'ullanadi, tijorat faoliyati bilan esa emas.

O'zbekiston qonunchiligida filiallarning maqomi aniq belgilangan bo'lsa-da, amaliyotda ba'zi muammolar uchrab turadi. Xususan, xorijiy kompaniyalar filiallarining mahalliy soliq organlari va litsenziyalash talablariga moslashishi bo'yicha huquqiy noaniqliklar mavjud.

Bundan tashqari, investitsiya muhiti va xorijiy kompaniyalar uchun qulay sharoit yaratish maqsadida ba'zi huquqiy normalarni takomillashtirish zarur.

Tashkil etish va ro'yxatdan o'tish jarayoni

Filialni tashkil etish va ro'yxatdan o'tkazish jarayoni O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligiga qat'iy rioya qilgan holda amalga oshiriladi. Bu jarayon bir necha bosqichni o'z ichiga oladi va har bir bosqichda muayyan huquqiy va tashkiliy talablar bajarilishi shart.

Birinchi bosqich – **ota-kompaniyaning filial ochish to'g'risidagi qarori**. Xorijiy yuridik shaxs filial tashkil etish uchun, avvalo, o'zining asosiy hujjatlariga tegishli o'zgartirishlar kiritishi kerak. Ushbu o'zgarishlar ota-kompaniya tomonidan tasdiqlanadi va filialning huquqiy maqomi, vakolatlari hamda faoliyat yo'nalishlari aniq belgilanadi.

Ikkinchi bosqich – **O'zbekiston Adliya vazirligi orqali ro'yxatdan o'tish**. Filialning huquqiy maqomi O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadi. Ro'yxatdan o'tish uchun quyidagi hujjatlar taqdim etilishi lozim:

Ota-kompaniyaning ustav hujjatlarining notarial tasdiqlangan nusxasi;

Filialni tashkil etish va uning rahbarini tayinlash to'g'risidagi qaror;

Filialning nizomi (qoidalari), unda filialning vakolatlari va cheklovlari aniq ko'rsatilgan bo'lishi lozim;

Filial joylashgan manzil bo'yicha ijara shartnomasi yoki mulk hujjatlari;

Davlat bojining to'langanligi to'g'risidagi kvitansiya.

Uchinchi bosqich – **zarur ruxsatnomalar va litsenziyalar olish**. Xorijiy kompaniyalar tomonidan tashkil etilgan filiallar ba'zan o'z faoliyat yo'nalishiga qarab qo'shimcha ruxsatnomalar yoki litsenziyalar olishi talab qilinadi. Masalan, moliyaviy xizmatlar, farmatsevtika yoki telekommunikatsiya sohalarida faoliyat yurituvchi filiallar O'zbekiston Respublikasining tegishli nazorat organlaridan ruxsat olishi shart³.

To'rtinchi bosqich – **soliq va statistik organlarga ro'yxatdan o'tish**. Filial davlat ro'yxatidan o'tkazilgach, u O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasida va Davlat statistika qo'mitasida hisobga olinadi. Bu filialning soliq majburiyatlari va hisobot topshirish tartibini belgilaydi.

Shuningdek, **xodimlarni ishga qabul qilish** ham muhim jihatlardan biridir. Filial o'z faoliyatini boshlashi uchun mahalliy yoki xorijiy ishchilarga ehtiyoj sezishi mumkin. Xorijiy xodimlarni jalb qilish uchun esa O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligidan tegishli ish ruxsatnomalari olinishi kerak.

Filialning ro'yxatdan o'tish jarayoni huquqiy jihatdan murakkab va ehtiyotkorlik bilan rejalashtirilishi lozim. O'zbekiston qonunchiligiga rioya qilinmasligi yoki hujjatlar to'g'ri tayyorlanmasligi filialni ochish jarayonining uzayishiga yoki rad etilishiga sabab bo'lishi mumkin.

Shu sababli, xorijiy kompaniyalar odatda yuridik xizmatlar ko'rsatuvchi mahalliy firmalar bilan hamkorlik qilish orqali jarayonni tezlashtirish va huquqiy xatolarni oldini olishga harakat qiladi.

Filiallarning huquqiy maqomi va ularning faoliyat yuritish imkoniyatlari turli mamlakatlarda farqlanadi. Xalqaro va O'zbekiston amaliyotida filiallarga oid asosiy muammolar quyidagi jihatlar bilan bog'liq.

Xalqaro miqyosdagi asosiy muammolar

Filiallarning xalqaro miqyosdagi faoliyati turli huquqiy va iqtisodiy to'siqlarga duch keladi. Asosiy muammolardan biri ularning huquqiy maqomi bilan bog'liq. Ko'pgina davlatlarda filiallar mustaqil huquqiy shaxs maqomiga ega emas, balki ota-kompaniyaning tarkibiy bo'linmasi sifatida faoliyat yuritadi. Bu esa ularning shartnoma tuzish, mustaqil sud jarayonlarida ishtirok etish va kredit olish kabi imkoniyatlarini cheklaydi.

Soliq yuklamasi masalasi ham xalqaro miqyosdagi muhim muammolardan biridir. Ayrim mamlakatlarda filiallarning daromadiga alohida soliq solinadi, bu esa ota-kompaniya tomonidan daromad qayta taqsimlanganida ikki marta soliqqa tortilish xavfini tug'diradi. Natijada, xorijiy kompaniyalar filial ochishdan ko'ra, sho'ba korxona yoki qo'shma korxona tashkil etishni afzal ko'rishi mumkin.

Bundan tashqari, mahalliy qonunchilik va litsenziyalash masalalari ham muammo tug'diradi. Ko'plab davlatlarda filial ochish uchun qat'iy talablar mavjud bo'lib, ular maxsus litsenziyalar yoki ruxsatnomalar talab qiladi. Ayrim mamlakatlarda byurokratik to'siqlar va ro'yxatdan o'tish jarayonining murakkabligi xorijiy kompaniyalarning filial ochish bo'yicha qaroriga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston sharoitidagi asosiy muammolar

O'zbekistonda filiallarning huquqiy maqomi cheklangan bo'lib, ular mustaqil tijorat faoliyati bilan shug'ullana olmaydi. Filiallar Fuqarolik kodeksi va boshqa tegishli qonunlar bilan tartibga solingan bo'lsa-da, ularning mustaqil shartnoma tuzish, sud jarayonlarida qatnashish va soliqqa tortish masalalari aniq belgilab qo'yilmagan.

Soliq yuklamasi masalasida ham muammolar mavjud. O'zbekiston Soliq kodeksining tegishli moddalariga ko'ra, filiallar ota-kompaniyaning tarkibiy bo'linmasi sifatida qaraladi va ularning daromadi ota-kompaniyaning umumiy moliyaviy hisobotida aks ettiriladi. Biroq, amaliyotda filiallarning alohida soliqqa tortilishi yoki ma'lum to'lovlarga duchor bo'lishi mumkin, bu esa biznes yuritishda qo'shimcha qiyinchiliklar tug'diradi.

Shuningdek, O'zbekistonda filial ochish jarayoni nisbatan murakkab bo'lib, mahalliy davlat organlari tomonidan qo'shimcha tekshiruv va tasdiqlash talab qilinadi. Ayrim holatlarda,

xorijiy kompaniyalarga filial ochish ruxsat etilmagani sababli ular o'z biznesini vakolatxona yoki sho'ba korxona shaklida tashkil etishga majbur bo'ladi.

Bundan tashqari, hozirda O'zbekiston hukumatining Fuqarolik kodeksining yangi nashrini ishlab chiqayotgani filiallarning huquqiy maqomini qayta ko'rib chiqish ehtimolini oshiradi. Agar yangi o'zgarishlar qabul qilinsa, filiallarga tadbirkorlik faoliyatini yuritish huquqi berilishi mumkin. Biroq, bu islohotlarning qachon va qanday amalga oshirilishi hali ham aniq emas.

Umuman olganda, filiallar xalqaro va mahalliy darajada turli to'siqlarga duch keladi.

Ularning huquqiy maqomi, soliqqa tortilishi, shartnoma tuzish huquqi va mahalliy qonunchilik talablariga rioya qilish kabi muammolar filiallar faoliyatini murakkablashtiradi.

O'zbekistonda ushbu muammolarni hal qilish uchun qonunchilik islohotlarini amalga oshirish va filiallarga ko'proq huquqiy mustaqillik berish zarur.

Faoliyat va cheklovlar

O'zbekiston Respublikasida xorijiy tijorat tashkilotlari filiallarining faoliyati qat'iy huquqiy chegaralar doirasida olib boriladi. Filiallar ota-kompaniyaning ajralmas qismi hisoblanib, ularning huquq va vakolatlari bevosita ota-kompaniya tomonidan belgilanadi. Shu sababli, ular mustaqil tijorat yuritish huquqiga ega emaslar va faqat ota-kompaniya nomidan faoliyat olib borishlari mumkin.

Filiallarning ruxsat etilgan faoliyatiga quyidagilar kiradi:

Vakillik qilish – filial O'zbekistonda ota-kompaniyaning manfaatlarini himoya qilish va ilgari surish uchun muzokaralar olib borishi, mijozlar va hamkorlar bilan uchrashuvlar tashkil etishi mumkin.

Bozor tadqiqotlari – filial yangi bozorlarga kirish strategiyalarini ishlab chiqish, iste'molchilar ehtiyojlarini o'rganish va raqobatchilarni tahlil qilish bilan shug'ullanishi mumkin.

Mahalliy operatsiyalarni boshqarish – filial ota-kompaniya tomonidan tasdiqlangan strategiyalar doirasida marketing, brending va boshqa yordamchi operatsiyalarni olib borishi mumkin.

Biroq, filiallarning faoliyati muayyan cheklovlarga duch keladi. Eng muhim cheklovlar quyidagilardan iborat:

Tijorat shartnomalarini mustaqil tuzish huquqining yo'qligi – filial mustaqil ravishda shartnomalar tuzish huquqiga ega emas. Har qanday yuridik bitim faqat ota-kompaniya tomonidan tasdiqlanishi va imzolanilishi kerak.

Mulk huquqiga ega bo'lish imkoniyatining yo'qligi – filial mustaqil mulk sotib olishi yoki unga egalik qilishi mumkin emas. U faqat ota-kompaniya nomidan ijara shartnomalarini tuzishi yoki mol-mulkni vaqtincha foydalanishga olishi mumkin.

Mustaqil moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish taqiqlangan – filial ota-kompaniyaning moliyaviy hisobi tarkibida bo'lib, mustaqil ravishda foyda olish yoki bank hisobvaraqlarini yuritish huquqiga ega emas.

Tovarlarni sotib olish va sotish huquqining yo'qligi – filial mustaqil ravishda mahsulot sotib olish yoki sotish bilan shug'ullana olmaydi. Bunday faoliyat faqat ota-kompaniya orqali amalga oshirilishi mumkin.

Ushbu cheklovlarning mavjudligi O'zbekiston Respublikasining investitsiya muhitini tartibga solish va chet el kompaniyalarining faoliyatini muvofiqlashtirishga qaratilgan. Shu sababli, xorijiy investorlar o'z biznes strategiyalarini ishlab chiqishda filiallarning huquqiy maqomini hisobga olishlari muhim. Agar to'liq tijorat faoliyatini yuritish maqsadi bo'lsa, filial o'rniga sho'ba korxona yoki mustaqil yuridik shaxs sifatida tashkil etish maqsadga muvofiq bo'lishi mumkin.

Soliq va moliyaviy jihatlar

O'zbekiston Respublikasida xorijiy tijorat tashkilotlarining filiallari maxsus soliq tartiblariga bo'ysunadi. Ularning soliq majburiyatlari **O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi** asosida belgilanadi va filiallarning mustaqil yuridik shaxs hisoblanmasligi soliq yuklamalariga ta'sir qiladi.

Soliq majburiyatlari

Filiallar quyidagi soliq turlari bo'yicha hisob yuritishi va to'lovlarni amalga oshirishi lozim:

Daromad solig'i – filiallar mustaqil ravishda foyda solig'iga tortilmaydi, chunki ularning daromad va yo'qotishlari ota-kompaniya bilan birlashtiriladi. Ushbu moddaga ko'ra, bu ikki marta soliq solishning oldini oladi (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, 294-modda).

Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) – filial xizmatlar ko'rsatganda yoki mahsulot importi bilan shug'ullanganda, QQS to'lovchisi bo'lishi mumkin. Ushbu moddaga ko'ra, QQS stavkasi O'zbekistonda 12% ni tashkil qiladi (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, 237-modda).

Mulk solig'i – agar filial O'zbekistonda ko'chmas mulk yoki boshqa asosiy vositalarga ega bo'lsa, ular mulk solig'iga tortilishi mumkin. Ushbu moddaga ko'ra, bu soliq yuklamalari filialning faoliyatiga bog'liq (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, 410-411-moddalar).

Ijtimoiy va ish haqi soliqlari – filiallar xodimlariga maosh to'laydigan bo'lsa, daromad solig'i va ijtimoiy ajratmalarni hisoblab, davlat byudjetiga o'tkazishi shart. Ushbu moddaga ko'ra, bu tartib O'zbekistonda ish beruvchilarga qo'yiladigan asosiy majburiyatlardan biridir.

Buxgalteriya va soliq hisobotlari

Filiallar alohida buxgalteriya hisobini yuritishi kerak, garchi ularning moliyaviy natijalari ota-kompaniya bilan birlashtirilsa ham. Bu quyidagi sabablarga ko'ra muhim:

Mahalliy soliq organlari tomonidan nazorat – filialning moliyaviy operatsiyalari va soliqlari nazorat qilinadi va O'zbekiston soliq qonunchiligiga mos bo'lishi kerak. Ushbu moddaga ko'ra, filial barcha moliyaviy hujjatlarni saqlashi shart (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, 39-modda).

Hisobot topshirish majburiyati – filiallar o'z operatsiyalari bo'yicha moliyaviy va soliq hisobotlarini Davlat soliq qo'mitasiga taqdim etishlari lozim. Ushbu moddaga ko'ra, hisobot topshirmaslik jarima va sanksiyalarga olib kelishi mumkin (Davlat soliq qo'mitasi rasmiy axboroti, 2023-yil).

Moliyaviy monitoring – ba'zi holatlarda, xorijiy kompaniyalar tomonidan boshqariladigan filiallar pul mablag'larining harakatini moliyaviy nazorat organlariga bildirishlari talab qilinishi mumkin. Ushbu moddaga ko'ra, filiallar O'zbekiston qonunlariga rioya qilgan holda moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirishi shart.

Soliq imtiyozlari va kelishuvlar

O'zbekiston xorijiy investitsiyalarni jalb qilish maqsadida **qo'sh tahlil soliq solishni oldini olish to'g'risidagi xalqaro kelishuvlar** doirasida ayrim imtiyozlarni taqdim etadi. Agar ota-kompaniya O'zbekiston bilan soliq shartnomasi mavjud davlatda ro'yxatdan o'tgan bo'lsa, filialning soliq yuklamasi kamayishi mumkin. Ushbu moddaga ko'ra, bu kelishuvlar xalqaro miqyosda soliq yuklamalarini kamaytirishga yordam beradi.

Filial ochishdan oldin, ota-kompaniyaning soliq strategiyasi chuqur tahlil qilinishi va **soliq maslahatchilari** bilan maslahatlashish tavsiya etiladi. Soliq tartib-qoidalariga rioya qilmaslik jiddiy moliyaviy sanksiyalarga olib kelishi mumkin.

Vakolatxonalar bilan taqqoslash

O'zbekiston Respublikasida xorijiy tijorat tashkilotlarining vakolatxonalari va filiallari o'z mohiyatiga ko'ra o'xshash bo'lib, ularning ikkalasi ham mustaqil huquqiy shaxs hisoblanmaydi. Biroq, ular o'rtasida funksional va huquqiy farqlar mavjud bo'lib, bu farqlar ularning iqtisodiy va huquqiy jihatdan tartibga solinishiga ham ta'sir ko'rsatadi.

Vakolatxonalar asosan bozor tadqiqotlari, marketing faoliyatlari va hamkorlik aloqalarini rivojlantirish bilan shug'ullanadi. Ularning asosiy vazifasi – ota-kompaniyaning manfaatlarini himoya qilish va mamlakat hududida uning imidjini mustahkamlashdan iborat. Bunday ofislar tijorat operatsiyalarini amalga oshira olmaydi, ya'ni mustaqil ravishda shartnomalar tuzish, daromad olish yoki mahalliy bozorda bevosita tijorat faoliyatini olib borish huquqiga ega emas.

Filiallar esa ancha kengroq vakolatlarga ega bo'lib, ular ota-kompaniyaning faoliyatining muayyan qismini bajarish uchun tashkil etiladi. Filiallar operatsion faoliyat bilan shug'ullanishi mumkin, biroq ular mustaqil tijorat faoliyatini olib bora olmaydi va barcha majburiyatlar ota-kompaniya zimmasida qoladi.

Quyidagi jadval vakolatxonalar va filiallarning asosiy farqlarini ko'rsatadi:

Jihati	Vakolatxona	Filial
Maqsadi	Ota-kompaniyaning manfaatlarini himoya qilish va vakillik qilish	Ota-kompaniyaning barcha yoki bir qismini bajarish
Faoliyat doirasi	Bozor tadqiqotlari, marketing, hamkorlik aloqalari	Operatsion faoliyat, lekin mustaqil tijorat faoliyati emas
Qonuniy maqom	Huquqiy shaxs emas, cheklangan huquqlar	Huquqiy shaxs emas, ota-kompaniya nomidan faqat faoliyat olib boradi

Vakolatxonalar odatda bozordagi imkoniyatlarni o'rganish, mijozlar va hamkorlar bilan aloqalarni rivojlantirish uchun ochiladi. Filiallar esa kengroq operatsion faoliyat uchun mo'ljallangan bo'lib, mahalliy boshqaruv va biznes yuritish jarayonlarini tashkil etishga yordam beradi. Shunga qaramay, ularning ikkalasi ham mustaqil huquqiy shaxs hisoblanmaydi va ota-kompaniyaning umumiy strategiyasiga bo'ysunadi.

Bu farqlar xorijiy investorlarga O'zbekiston Respublikasida biznes yuritish modelini tanlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Vakolatxona ochish arzonroq va soddaroq jarayon bo'lsa-da, u tijorat faoliyatini amalga oshira olmaydi. Filial esa ko'proq vakolatlarga ega bo'lsa-da, uning yuritilishi va huquqiy tartibga solinishi murakkabroq hisoblanadi.

Filiallarning huquqiy maqomi bo'yicha kelajakdagi o'zgarishlar

O'zbekiston hukumati so'nggi yillarda investitsion muhitni yaxshilash va chet ellik investorlarga qulay sharoit yaratish maqsadida qonunchilik islohotlarini jadallashtirmoqda. Shu jumladan, xorijiy kompaniyalarga filiallarini mustaqil huquqiy shaxs sifatida ro'yxatdan o'tkazish huquqini berish bo'yicha munozaralar mavjud.

Agar ushbu o'zgarishlar qonunchilik darajasida amalga oshirilsa:

Filiallarning yuridik shaxs maqomi – hozirgi holatda filiallar ota-kompaniyaning tarkibiy bo'linmasi sifatida ishlaydi va mustaqil ravishda shartnomalar tuzish, kredit olish yoki sud jarayonlarida ishtirok etish huquqiga ega emas. Yangi qonun qabul qilinsa, ular mustaqil huquqiy shaxs sifatida faoliyat yuritishi mumkin.

Soliq majburiyatlari – hozir filiallar ota-kompaniya bilan birga soliq hisob-kitoblarini yuritadi. Agar ular mustaqil huquqiy shaxsga aylansa, daromad solig'i va boshqa soliq majburiyatlari mustaqil ravishda to'lanishi talab etilishi mumkin.

Tijorat faoliyati – amaldagi qonunchilik bo'yicha filiallar faqat ota-kompaniyaning vazifalarini bajarishi mumkin va mustaqil tijorat yuritish huquqiga ega emas. Agar ular mustaqil huquqiy shaxsga aylansa, tadbirkorlik faoliyatini bevosita amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Investitsion iqlimga ta'siri – chet el kompaniyalari uchun filiallarning yuridik shaxs maqomiga ega bo'lishi biznes yuritish jarayonlarini soddalashtiradi, mahalliy bozorda mustahkamroq joylashishiga va huquqiy barqarorlikni oshirishga yordam beradi.

O'zbekiston hukumati **Fuqarolik kodeksining yangi tahririni** ishlab chiqmoqda. Ushbu yangi versiyada filiallarga tadbirkorlik faoliyatini mustaqil olib borish huquqini berish ehtimoli mavjud. Agar bu o'zgarishlar kuchga kirsas:

Filiallarning hozirgi cheklangan maqomi tubdan o'zgaradi va ular biznes yuritish uchun kengroq imkoniyatlarga ega bo'ladi.

Yangi tartiblar xalqaro kompaniyalarga O'zbekistonda yanada erkinroq faoliyat yuritish sharoitini yaratishi mumkin.

Shu bilan birga, bu o'zgarishlar bilan birga filiallarning javobgarligi ham oshishi ehtimoli bor, chunki huquqiy shaxs maqomi ularning mustaqil qaror qabul qilishini va tegishli yuridik majburiyatlarni bajarishini taqozo etadi.

Hozirgi bosqichda filiallarning maqomi cheklangan bo'lib qolmoqda va ular mustaqil yuridik shaxs hisoblanmaydi. Biroq, yaqin yillarda qonunchilik islohotlari filiallarning huquqiy maqomini kuchaytirishi mumkin, bu esa xorijiy investorlar uchun yanada qulay shart-sharoit yaratadi.

XULOSA

Filiallarning huquqiy maqomi va ularning O'zbekistondagi faoliyati xalqaro tajriba bilan solishtirilganda hali ham cheklangan hisoblanadi. Fuqarolik kodeksi va boshqa tegishli qonunchilik hujjatlarida filiallarning mustaqil tijorat faoliyatini olib borishiga yo'l qo'yilmagani ularning huquqiy shaxs maqomiga ega bo'lmasligiga sabab bo'lmoqda. Shu bilan birga, filiallar va vakolatxonalar o'rtasidagi huquqiy farqlar ham aniq belgilangan bo'lib, ular ota-kompaniya nomidan ishlashga majbur.

Xalqaro tajribada ayrim davlatlar filiallarga mustaqil huquqiy shaxs maqomini berish orqali ularning faoliyat doirasini kengaytirgan. O'zbekiston ham investitsion muhitni yaxshilash maqsadida filiallarning maqomini qayta ko'rib chiqish masalasini muhokama qilmoqda. Agar filiallarga huquqiy shaxs maqomi berilsa, bu xorijiy investorlar uchun qulay sharoit yaratib, mamlakatning iqtisodiy jozibadorligini oshirishi mumkin.

Shuningdek, filiallarning soliqqa tortilishi ham muhim masala bo'lib, amaldagi qonunchilik ularga alohida soliq yuklamalarini belgilaydi.

Xalqaro amaliyotda qo'llaniladigan ikki tomonlama soliqqa tortishning oldini olish bo'yicha bitimlar O'zbekistonda ham kengaytirilishi lozim. Bu esa xorijiy investorlarning ishonchini oshiradi va biznes yuritish jarayonini soddalashtiradi.

Kelajakda filiallarning huquqiy maqomini qayta ko'rib chiqish va ularga ko'proq mustaqillik berish iqtisodiy taraqqiyot uchun muhim ahamiyat kasb etishi mumkin. Shu sababli, qonunchilikni xalqaro me'yorlarga mos ravishda isloh qilish, soliqqa tortish tizimini optimallashtirish va filiallarning yuritishi mumkin bo'lgan faoliyat turlarini aniq belgilash ustuvor vazifa bo'lib qolmoqda.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi.
3. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi.
4. O'zbekiston Respublikasi "Mas'uliyati cheklangan va qo'shimcha mas'uliyatli jamiyatlar to'g'risida"gi qonuni.
5. O'zbekiston Respublikasi "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi qonuni.
6. United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL). Model Law on International Commercial Arbitration.
7. OECD Guidelines for Multinational Enterprises, 2023 Edition.
8. The World Bank. Doing Business Report, 2023.
9. Russian Federation Civil Code, Part 1 and 2.
10. U.S. Internal Revenue Code, Foreign Entity Classification (IRS, 2023).
11. Васильев А. М. "Гражданское право: Общая часть". Москва, 2022.
12. Baker & McKenzie. "International Taxation and Foreign Investment Regulations". London, 2023.
13. Mirziyoyev Sh. M. "O'zbekiston – Yangi Taraqqiyot Davrida". Toshkent, 2022.
14. Azizov U. "O'zbekiston investitsion muhitini rivojlantirishning huquqiy asoslari". Toshkent, 2021.
15. Karimov B. "Xalqaro huquq va biznes yuritish asoslari". Toshkent, 2020.
16. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi rasmiy sayti: www.minjust.uz.
17. O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq qo'mitasi rasmiy sayti: www.soliq.uz.
18. World Bank Group: www.worldbank.org.
19. OECD rasmiy sayti: www.oecd.org.
20. Lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlar bazasi: www.lex.uz.